

н., проф. Янкович О. І.

д. пед.

(ТНПУ ім. В. Гнатюка)

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ЦІЛЕТВОРЕННЯ У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розроблено методикау цілетворення у навчальній діяльності, основними процесами в якій є цілепокладання вчителя та цілетворення учня. Визначено вимоги до цілей. Акцентовано увагу на необхідності визначення цілей учнями. Запропоновано методи перевірки реалізації цілей. З'ясовано правила і засоби цілепокладання як компонентів методикау цілетворення. Визначено перспективи опанування цілетворенням у процесі вивчення педагогічних дисциплін у вищих закладах освіти.

Ключові слова: цілетворення, методика цілетворення, навчальна діяльність, ієрархія цілей, підготовка вчителя.

В статье разработано методикау целеполагания в учебной деятельности, основными процессами в которой являются целеполагание учителя и целеполагание учеников. Определено требования к целям. Акцентировано внимание на необходимости определения целей учениками. Предложено методы проверки достижения целей. Определено правила и средства целеполагания как компонентов соответствующей методикау. Выяснены перспективы овладения целеполаганием в процессе изучения педагогических дисциплин в высшей школе.

Ключевые слова: целеполагание, методика целеполагания, учебная деятельность, иерархия целей, подготовка учителя.

The article deals with methodology of aimmaking in educational activity, the main processes of which are the teacher's and pupil's aimmaking. It has been determined demands to aims. It has been stressed on the necessity of determination of pupils' aims. It has been proposed methods of checking the aim realization. Rules and means of aimmaking as components of methodology have been cleared up. Perspectives of mastering

of aimmaking in the process of studying of pedagogical subjects in higher educational institutions have been determined.

Keywords: aimmaking, methodology of aimmaking, educational activity, hierarchy of aims, preparing the teacher.

Постановка проблеми в загальному вигляді. З визначення цілей розпочинається будь-яка діяльність. Їх правильне формулювання і постійний контроль за досягненням – один із найважливіших чинників, що дає змогу отримати запланований результат. На сучасному етапі у зв'язку з євроінтеграційними процесами актуалізується проблема забезпечення прогнозованості в освітній галузі, що досягається завдяки конкретному, точному, діагностичному визначенню мети. Реалізація цілетворення сприяє поліпшенню якості підготовки випускників навчальних закладів. Проте роль цілепокладання часто недооцінюється, а процес визначення мети й здійснення її декомпозиції перетворюється на формальне дотримання структури уроку чи наукової розробки. Учителі не знають, як організувати роботу, щоб визначення цілей на практиці стало дієвим механізмом поліпшення якості навчання школярів. Зазвичай, під час вивчення методичних дисциплін студенти педагогічних навчальних закладів дізнаються про необхідність формулювання навчальних, виховних і розвивальних цілей до кожного уроку. Проте вимоги до цілетворення, способи його реалізації у навчально-методичній літературі висвітлені недостатньо. У курсі «Педагогіка» на процеси цілепокладання відводиться мало місця.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Увага до визначення цілей навчання у педагогічній науці посилилася у другій половині ХХ ст. Саме у цей період активно розроблялися теоретичні засади технологічного підходу. Кожна освітня технологія у своїй структурі містить мету, реалізацію якої необхідно контролювати за допомогою діагностичних процедур. Проте виявилось, що існують розпливчасті цілі, досягнення яких відстежити важко або й неможливо. Щоб запобігти визначенню неконкретної мети, американець Б. Блум створив ієрархію цілей, яка залишається ще й донині орієнтиром для роботи учителів-практиків та науковців. До неї звертаються у процесі дослідження інноваційних технологій М. Бухаркіна [2], О. Пометун [3, с. 8], Є. Полат [2] тощо. Історія цілеутворення у педагогічній науці з детальним аналізом таксономій Б. Блума (Америка), Д. Толлінгерової (Чехія), Б. Немерка (Польща), В. Беспалька (Росія) висвітлена М. Кларінім [1]. Проте проблема створення дієвого механізму визначення цілей, який сприяв би поліпшенню якості навчання школярів не вирішена. Наукові дослідження з цієї теми є поодинокими. Окрім того, в системі підготовки вчителя не відведено належного місця формуванню вмінь цілетворення. Педагогам не запропоновано

спеціальної методики, яка б давала змогу цілеспрямовано навчати школярів, забезпечувати всебічне засвоєння ними змісту навчального курсу і оцінювати значущість вивченого.

Мета: розробити методику педагогічного цілетворення у навчальній діяльності й зобразити її схематично.

Виклад основного матеріалу. Процес визначення цілей та завдань і засобів для їх досягнення у педагогічній науці називають декількома термінами, зокрема цілепокладання, процес декомпозиції мети, цілеутворення. Іноді вчителі намагаються диференціювати поняття «ціль» та «мета». Проте вони є синонімічними.

Визначення навчальних цілей відповідає певним правилам. Зокрема, необхідно враховувати зміст і вимоги до засвоєння знань, умінь, навичок з навчального предмета, які зазначені у програмах навчальних дисциплін. Цілі обов'язково мають відображати позитивні зміни в діях школяра, прогрес в його психічному, моральному, духовному розвитку. Вони мають забезпечувати комплексне засвоєння навчального матеріалу. Всебічне вивчення теми доцільно здійснювати на основі ієрархії цілей Б. Блума, який виокремив цілі нижчого порядку (знання, розуміння, застосування) та вищого (аналіз, синтез, оцінка) [5]. Цілі нижчого порядку передбачають формування понять, ознайомлення із фактами, явищами, процесами, законами, їх запам'ятовування і відтворення; розуміння й пояснення вивченого, використання на практиці. Наприклад, учень, який знає певні правила й закони, повинен вміти розв'язувати відповідні задачі, створювати креслення чи виготовляти вироби. Цілі вищого порядку спрямовані на розвиток дитини. Учень повинен вміти аналізувати, знаходити переваги й недоліки об'єктів, що вивчаються, а також оцінювати значущість явищ, подій у житті, виробництві тощо. Традиційно педагоги визначають навчальні, виховні та розвивальні цілі. Цілі вищого порядку ще можна вважати розвивальними, оскільки сприяють операціям аналізу й синтезу. Часто вчитель їм приділяє недостатньо уваги, оскільки його роботу перевіряють за тим, що учні знають, пам'ятають, відтворюють. Зрештою, цього ж вимагають від них на незалежному тестуванні. Не часто діти аналізують інформацію, ще рідше оцінюють значущість вивченого.

Необхідно розрізняти головні та допоміжні (проміжні) цілі, на які поділяється головна мета. Поділ головної мети на допоміжні цілі ще називають процесом декомпозиції мети. Досягнення головних педагогічних цілей відбувається завдяки реалізації проміжних, що є специфічним процесом руху від початкової цілі до її кінцевого результату. Проміжна ціль сприяє переходу від цілетворення до цілездійснення. Важливо, щоб до процесу цілетворення були безпосередньо залучені учні, адже він може бути успішним за умови

усвідомленості школярами значущості цілі, їх зацікавленості у досягненні найвищих результатів, особливостей комунікації між ними [4, с. 17]. Необхідно зазначити, що систематичне визначення навчальних цілей допомагає учням планувати власне життя. Отже процес визначення мети складається з двох важливих послідовних етапів: цілетворення вчителя та цілетворення учнів. Визначивши цілі для себе, вчитель має створити зразок цілей для учнів, оскільки їм без відповідного досвіду важко сформулювати головну мету та допоміжні цілі.

Для вчителя повинно стати правилами: 1. *Показувати учням навчальні цілі.* Це необхідно для концентрації уваги на важливих аспектах. Варто записати цілі на одній стороні дошки, щоб під час повторення матеріалу повертатися до них і полегшувати учням оцінку рівня їх досягнень.

2. *Спонукаати учнів, щоб вони самі ставили і визначали цілі та очікувані результати.* Люди, зазвичай, віддають перевагу вільному власному цілетворенню, ніж здійсненому кимось. Якщо це можливо, треба запитувати учнів, що вони хотіли би запам'ятати, вивчити на певному занятті [6, с. 35].

Цілетворення вчителя й цілетворення учнів є основними процесами методики визначення цілей у навчальному процесі, що відображено на рис. 1.

Рис. 1. Схема методики цілетворення у навчальній діяльності.

Компонентами методики є також засоби і правила цілетворення. Визначаючи цілі, вчитель повинен орієнтуватися на декілька джерел: програму навчальної дисципліни, посібники і підручники. Допоможе також коло цілей Б. Блума, у якому зображено приклади планування можливих дій учнів.

У педагогічній науці визначені вимоги до цілетворення. Цілі повинні бути конкретні, реальні, точно сформульовані. Вчитель повинен уникати розпливчастої постановки цілей. Цілі типу «розвивати естетичні почуття», чи «формувати світогляд» практично неможливо проконтролювати. Проте легко перевірити досягнення конкретної мети. Наприклад, такої: сформувати поняття «епідерміс», «клітина», «хімічна речовина», «електричний струм» тощо. У кінці уроку необхідно перевірити стан досягнення цілей.

Для цього вчитель може скористатися кількома інтерактивними методами. Зокрема, відомими: «Метод незакінчених речень», «Робота в парах» тощо. Науковцями кафедри педагогічної майстерності та освітніх технологій Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка розроблено інтерактивні методи «Мисливець», «Сова» тощо.

«Мисливець»

Метод дає змогу перевірити ступінь досягнення вибраних учнями цілей.

Організація роботи:

1. Напередодні уроку вчитель пропонує учням намалювати на цупкому папері й вирізати фігури звірів та птахів, яких вони хотіли б «впольовати».

2. На початку уроку вчитель виписує цілі на дошці (до 15-20) і нумерує їх.

3. Фігури звірів прикріплює на дошці (кожному номеру цілі відповідає певна фігура звіра).

4. У кінці уроку учні по черзі називають звіра, якого хотіли б впольовати.

5. Учитель диктує текст цілі (можна його подати учневі записаним на аркуші).

6. Учень має розповісти, як він досягнув ціль. Якщо учень знає відповідь, він отримує «здобич». Якщо ж ні, впольований звір дістається тому, хто знає відповідь і першим зголосився відповісти.

7. Підрахувавши кількість впольованих учнями звірів, вчитель оголошує переможця. Ним стає той школяр, у якого найбільше здобичі.

«Розумна сова»

Метод дає змогу осмислено засвоювати навчальний матеріал, аналізувати вивчене відповідно до визначених цілей.

Організація роботи.

1. Учитель пропонує учням на уроках малювання (трудового навчання) виготовити макет сови як символу розумної тварини. Вона перебуватиме на столі у того учня, який показує найкращу здатність досягати цілей.

2. Перед уроком учні готують аркуш паперу, на якому зображений знак питання.

3. На початку уроку вчитель на дошці записує цілі уроку (не менше 7-10).

4. Після вивчення теми вчитель одному з учнів кладе на парту «сову» і зачитує ціль.

5. Учень, у якого «сова», відповідає, як він її досягнув, і «перекладає» сову комусь із однокласників, зачитуючи вибрану ним ціль із дошки.

6. Якщо учень не знає відповіді на питання, він повинен попросити підказку однокласника, поклавши на його стіл аркуш із зображенням знака запитання («?»). Отримавши підказку, необхідно відповідати самому.

7. Учитель підводить підсумки досягнення цілей. Він вирішує з учнями, у кого на столі стоятиме сова.

Важливим етапом цілетворення є рефлексія – осмислення, наскільки вдалося реалізувати визначені цілі. Це один із найважливіших етапів року. Учні не тільки повинні висловитися щодо отриманих

результатів, реалізації цілей, а й за допомогою методу «Мікрофон» повідомити своє ставлення до вивченого.

Методику цілетворення, зважаючи на складність та актуальність, необхідно опанувати протягом вивчення всіх педагогічних і методичних дисциплін. Одним із важливих навчальних курсів у цьому контексті є «Освітні технології», оскільки діагностичне визначення й досягнення цілей – є критерієм технологізації освіти. Необхідними для опанування методики цілетворення є науково-методичні семінари для викладачів непедагогічних дисциплін. Студенти повинні усвідомлювати, що з визначення цілей розпочинається заняття з будь-якої дисципліни.

Висновки. На етапі підготовки вчителя до професійної діяльності цілеутворенню приділяється недостатньо уваги у навчальному процесі. Синонімічними поняттями до цілетворення є процес декомпозиції мети, цілепокладання. Це один із чинників підвищення якості підготовки випускників навчальних закладів. Методика цілетворення передбачає взаємозв'язок двох важливих процесів: цілетворення вчителя та цілетворення учня. Для концентрації уваги на важливих аспектах навчального матеріалу, для його всебічного засвоєння вчитель має показувати учням цілі, а також спонукати школярів, щоб вони самі визначали цілі та планували очікувані результати. Усебічне вивчення навчального матеріалу, розвиток учня можливі за умови визначення цілей нижчого та вищого порядку: знання, розуміння, застосування, аналізу, синтезу й оцінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кларин М. В. Технология обучения: идеал и реальность / М. В. Кларин. – Рига: Эксперимент, 1999. – 180 с.
2. Полат Е. С. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования: [учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина]. – М. : Издательский центр «Академия», 2007. – 368 с.
3. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання / Олена Пометун. – К.: А. С. К., 2007. – 144 с.
4. Янкович О. І. Освітні технології у короткому викладі / О. І. Янкович, Л. М. Романишина, М. М. Бойко та ін. – Тернопіль : Астон, 2012. – 144 с.
5. Bloom B. S. et al. Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals. Handbook 1: cognitive domain. N.Y.: David McKay Co., 1956. – P. 187- 215 s.
6. Kubiczek B. Metody aktywizujące. Jak nauczyć uczniów uczenia się? / Bożena Kubiczek. – Opole, 2009. – 160 s.

Рецензент: доктор філос. н., професор Стадник М. М.